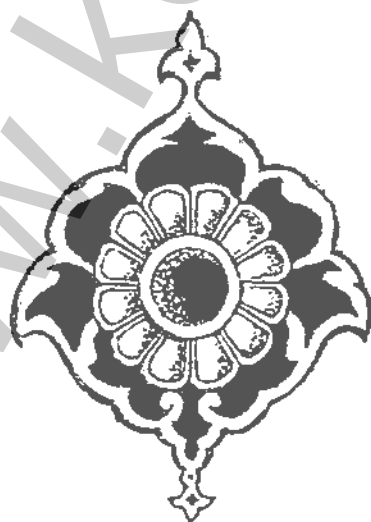

سه الف

ایران . اسلام . اسماعیلیه

عباس پارس وا

پارسوا، عباس، ۱۳۱۹ -
سه الف: ایران، اسلام، اسماعیلیه / نوشته و برداشت عباس
پارسوا. -- تهران: قوانین، ۱۳۸۴.
۴۷۶ ص.

فهرست نویسی براساس اطلاعات فیما.
کتابنامه: به صورت زیر نویس.
نمایه.

۱. اسلام -- تاریخ. ۲. اسلام -- ایران -- تاریخ. ۳. اسماعیلیه.
۴. اعراب -- تاریخ -- پیش از اسلام. ۵. ایران -- تاریخ -- پیش از
اسلام. الف. عنوان.

۲۹۷/۹۱۲

BP ۱۴/پ ۹

م ۸۳-۴۱۰۹۴

کتابخانه ملی ایران

انتشارات قوانین

عنوان: سه الف [ایران، اسلام، اسماعیلیه]

نویسنده: عباس پارس و

نوبت چاپ: اول / شمارگان: ۲۵۰۰ نسخه

ناشر: قوانین / چاپ: قوانین

قیمت: ۵۵۰۰ تومان / تعداد صفحات: ۴۷۶ و زبری

صحاف: گهنمویی / تاریخ انتشار: زمستان ۱۳۸۴

شابک: 5-57-6310-964 ISBN

صندوق پستی: ۱۹۸۳۵-۴۱۱ حقوق چاپ و نشر برای نویسنده محفوظ است

فهرست نوشته ها

دیباچه

پیشگفتاری کوتاه

بخش نخست : عربستان ۲۳

فصل اول - دوران جاهلیت اعراب (پیش از اسلام) ۲۵

وضعیت جغرافیائی

موقعیت و شرایط اجتماعی و اعتقادات مذهبی در دوران جاهلیت اعراب

بنهای معروف عرب

فصل دوم - اعتقادات دینی ایرانیان (پیش از اسلام) ۳۷

ایران در تصرف و اشغال عرب - واکنش ایرانیان در صدر اسلام

باد داشتهای بخش نخست .

بخش دوم : زیربنای اعتقادی ایرانیان ۵۲

فصل اول - شعوبیه ۵۳

مبارزه بصورت نهضت

فصل دوم - خردگرایی ایرانیان (معتزله) ۷۱

زمینه های علمی ، فرهنگی و اعتقادی - هویت و فلسفه اعتقادی

معتزله ، آراء و عقاید - نقطه نظرهای فلسفی .

فصل سوم - تشیع ۹۱

ابتدای تشیع - انتخاب خلفای بعد از ابوبکر

بیعت با علی (ع) بعنوان خلیفه چهارم

شخصیت علی بن ابیطالب (ع)

تشیع گرایی ایرانیان در صدر اسلام

شیعه و فرقه های ناشی از آن

امامیه - خوارج - کیسانیه - زیدیه

فرق غیر تشیع (مذاهب : حنفی - مالکی - شافعی - حنبلی و وهابیان) .

۱۲۳	یادداشت‌های بخش دوم.....
۱۲۹	بخش سوم : شیعه اسماعیلیه
۱۳۱	فصل اول - اسماعیلیه و تاریخ
	شرحی بر خاندان جوینی
۱۴۷	فصل دوم - تحول در تشیع
	ابتدای شیعه اسماعیلیه - امامان دوران اول ستر
۱۷۸	فصل سوم - خلفای فاطمی -
	جامعه اسلامی فاطمیان
	مشاهیر و دانشمندان اسماعیلیه در عصر فاطمیان
	- وضعیت اجتماعی .
۲۰۷	فصل چهارم - ادامه امامت امامان اسماعیلیه (نزاری) در ایران
	امامان شیعه اسماعیلیه .
۲۱۹	فصل پنجم - بینش و دیدگاه فلسفی شیعه اسماعیلیه
	آغاز و پیدایش تفکر اسلامی به شیعه امامیه اسماعیلیه
	بینش و دیدگاه فلسفی اسماعیلیه .
۲۳۴	فصل ششم - دیدگاه اعتقادی شیعه اسماعیلیه
	موضوع شریعت در اعتقاد اسماعیلیه .
۲۴۴	فصل هفتم - انجمن اخوان الصفاء و خوان الوفاء
	فراخوانی انسانها بسوی دوستی و یگانگی
	نقش آموزش و پرورش در کیفیت تعقل انسانی
	نظریات مورخین و محققین در باره اخوان الصفاء -
۲۶۴	فصل هشتم - قرامطه
	یادداشت‌های بخش سوم

فصل اول - رودکی و تجدید حیات فرهنگ و زبان فارسی ۲۹۱

پیشگفتار

اعتلای زبان و ادب و فرهنگ فارسی و نقش خرد گرانی اسماعیلیه

شرح حال رودکی

رودکی پدر شعر فارسی - عقاید و افکار .

فصل دوم - ناصر خسرو ۳۱۴

زمینه اجتماعی

دوران سازندگی و کنشهای اجتماعی

رهسپار و نیایش

بازیافت آرمانها و آغاز مقاومت

بازتاب عقاید ناصر خسرو از زبان او

نوشتار و سخنوری ، سلاح ناصر خسرو .

فصل سوم - ابن سینا ۳۴۳

شرح زندگی

شخصیت علمی

دیدگاههای فلسفی ابن سینا

شخصیت مذهبی و اعتقادی

فصل چهارم - فردوسی توسی ۳۶۷

شرح زندگی فردوسی

پاورهای اعتقادی

فصل پنجم - حسن صباح ۳۸۲

وضعیت اجتماعی و سیاسی - شرح حال حسن صباح

دگرگونی و تحول

شخصیت مذهبی و سیاسی

انگیزه ها و اهداف حسن صباح

رهبری بعنوان داعی الدعوات اسماعیلیه

در تدارک دفاع و مقابله

فلاح و دزهای مورد استفاده اسماعیلیه .

۴۲۱	 فصل ششم - حکیم عمر خیام
	باور های خیام
	پرخاشگری بر طبیعت
	خود باوری و صراحت گوئی .
۴۳۹	 فصل هفتم - حافظ شیراز
	شرحی بر مرام و نیت حافظ
	حافظ در راه عشق
	نگاهی بدیوان سروده های حافظ .
۴۵۵	 فصل هشتم - خواجه نصیر الدین توسی
	خواجه نصیر در بارگاه هولاکو و آباقاآن
	شخصیت علمی ، اعتقادی ، اجتماعی
	آثار و نوشته های خواجه
	یاد داشتهای بخش چهارم
۴۸۲	 منابع و مؤاخذ
۴۹۲	 اعلام نامها

دیاچه

ایران ، عربستان از زمانهای کهن قبل از اسلام و پس از آن ، اسلام و تشیع تا بحال دارای علایق و فرهنگ مکتب و متأثر از یکدیگر بوده و هستند . در مورد اوضاع جغرافیائی و روابط اقتصادی ، اجتماعی و فرهنگی ایران و عربستان کتابها و مقالات بسیاری نگاشته شده است که کتابشناسی آن ، خود دایرت المعارف بزرگی تشکیل داده و میدهد .

عربستان از نظر تاریخی شامل دو قسمت دوران جاهلیت (پیش از اسلام) و دوران بعد از اسلام است . دوره قبل از اسلام این سرزمین با دوره بعد از اسلام آن ، هرچند از نظر اوضاع و احوال جغرافیائی و آب و هوائی ، یکسان است لیکن از نظر اقتصادی ، اجتماعی ، فرهنگی . سیاسی تفاوتهای زیادی بین این دو دوره مشاهده میگردد . بی تردید ارزیابی کمی و کیفی تحول جوامع پس از بعثت ، بدون شناسائی جوامع جاهلی ، ممکن نیست ، زیرا تا باورها ، فرهنگ و تمدن ، آداب و سنن جوامع کهن شناخته نشود ، میزان تأثیر آیین نو آشکار نمی گردد . بر این اساس بررسی اوضاع جزیرت العرب و دو تمدن بزرگ همسایه آن یعنی ایران و روم ضروری است ، که نویسنده هرچند باختصار لیکن بخوبی از عهده آن بر آمده است . ۱

ادیان آن زمان ایران ، عبارت بوده است از زرتشتی ، یهودی ، مسیحی ، مانوی ، صائبی و مزدکی ، که آیین زرتشت دین رسمی محسوب میشده است . در مورد روم نیز از سده چهارم میلادی دین رسمی امپراطوری ، مسیحیت اعلام شده بود . در مورد روم برخی مورخین را عقیده اینست که مسیحیت رومی علت اصلی سقوط روم بوده است زیرا این مسیحیت به فرهنگ ، علم ، فلسفه ، ادبیات و هنر اعلام جنگ داده بود . « حضرت امام علی (ع) در ترسیم وضعیت جهان در عصر بعثت میفرماید : خداوند پیامبرش را زمانی مبعوث ساخت که مردم در غرغاب گناه و نادانی غوطه ور بودند و در سرگردانی بسر میبردند . افسار هولناکی آنها را میکشید و پرده های گمراهی چهره های

عقلشان را پوشانده بود و بر جان و دلشان قفل زده شده بود « ۲

اساس ملیت و بافت اجتماعی - سیاسی اعراب بدوی، قبیله بود. خصایل پسندیده اعراب آن زمان روحیه سلحشوری، وفای بعهده، سخاوت و بخشندگی، مهمان نوازی، صراحت لهجه و حافظه قوی بود و مهمترین هنر آنان، هنر شعر بود که نمونه آن معلقات سبعه بود.

بطور خلاصه جاهلیت دورانی است که از ارزشهای اخلاقی معقول، موازین فرهنگی منطقی و باورهای دینی و اسلام تهی بود و از نظر قرآن جلوه گریها، برخی زیورها و آرایش های زنانه، گمان ناحق، بد اندیشی نسبت به خدا و افعال او، حکومت ناحق و قانون خلاف واقع و تعصب های بیجا از معیار و نمود های جاهلیت شمرده شده و بنظر مفسرین قرآن در این مورد مستندشان آیات « ۳۳ سوره احزاب »، « ۱۵۴ سوره آل عمران »، « ۵۰ سوره مائده » و « ۲۶ سوره فتح » میباشد.

حضرت محمد (ص) در هفدهم ربیع الاول سال عام الفیل دیده به جهان گشود و در ۲۷ رجب در سن ۴۰ سالگی به پیغمبری برگزیده شد. اولین آیاتی که بر ایشان از جانب خدا نازل شد، آیات یک تا ۴ از سوره «علق» بود «بسم الله الرحمن الرحیم، اقره باسم ربك الذی خلق خلق الانسان من علق. اقره و ربك الاکرم الذی علم بالقلم علم الانسان ما لم يعلم.» و اولین کسانی که باسلام ایمان آوردند، حضرت علی بن ابیطالب (ع) و خدیجه (س) زوجه او بودند. حضرت محمد ۱۸۵ نامه و میثاق نامه برای دعوت اسلام و یا پیمان نوشتند که دونا مه آن مهتر از دیگر نامه هاست. اولی بخسرو پرویز پادشاه ایران و دیگری به هرقل امپراطور روم. ۳ نامه اول چنین است: «بسم الله الرحمن الرحیم، از محمد فرستاده خدا به کسرای بزرگ ایران. درود بر آن که حقیقت جوید و به خدا و پیامبر خدا ایمان آورد ۰۰۰ من بفرمان خداوند ترا به سوی او میخوانم. او مرا برای هدایت همه مردم فرستاده است تا همه را از خشم او بترسانم و حجت را بر کافران تمام کنم. اسلام بیاور تا در امان باشی و اگر از ایمان و اسلام سر باز تافتی گناه ملت

۲- تاریخ ایران باستان، حسن پیرنیا (مشیرالدوله)، نروج الذهب و معادن الجوهر، س-مسعودی،

دارالفکر بیروت و ایران در زمان سامانیان، آرتور کریستین سن، ترجمه رشید یاسمی

۳- (مکاتیب الرسول، ص ۹۰-۹۶، علی بن حسینعلی الامحمدی، نشر پس

مجنوس بر کردن تو است»

نامه دوم چنین است: «بسم الله الرحمن الرحيم، از محمد فرزند عبدالله به: هرقل بزرگ روم. درود بر پیروان هدایت، من ترا به آئین اسلام دعوت میکنم ۰۰۰ ای اهل کتاب ما شمارا به یک اصل مشترک دعوت میکنیم، غیر خدا را نپرستیم، کسی را انباز او قرار ندهیم و ۰۰۰ پس از رحلت آنحضرت که منجر به دوگانگی ابتدائی تسنن و تشیع در اسلام و سپس چند گانگی چه در مذهب تسنن (مالکی، حنفی، حنبلی، شافعی و در سالهای اخیر، وهابی) و چه در تشیع (معتزله، زیدیه، اسماعیلیه و ۰۰۰) گردید. خلفای راشدین غیر از حضرت علی و پس از آن خلفاء بنی امیه و بنی عباس، حمله و هجوم به دیگر کشورها را با انگیزه های گوناگون آغاز کردند. از آنجائیکه شیعه و حب خاندان پیامبر و خصوصاً فرزندان علی (ع) در ایران بنیان نهاده شده و نضج گرفته است، نویسنده که خود از جامعه شناسان پر کار و از محققین اهل مطالعه و بررسی است، کوشش را بر معرفی هرچه بیشتر تشیع چه از نظر فکری و چه عملی نهاده است و تحقیق در مورد سایر شعب مذهب تسنن را به دیگر محققین واگذاره است.

شعوبیه، معتزله و تشیع همگان فارغ از بعد مذهبی، دارای بار و بعد سیاسی، ظلم ستیزی و استقلال طلبی است. ایران پایگاه علمی، فرهنگی، سیاسی و حتی نظامی خاندان علی است و این محبت فقط از آنجا ناشی میگردد که حرف و عمل این خانواده همیشه یکسان بوده و محبت امام حسین (ع) بعلت ظلم ستیزاش با یزید ابن معاویه و جنگ آزادیخواهانه اش، موجب ارادت و ایمان همه ایرانیان به او در طول چهارده سده گردیده است. خردگرانی که از ارکان تشیع است، بوسیله معتزله نضج و رونق گرفت. حس حق خواهی انسان، مهمترین تضمین کننده بقای انسانیت است و انسان در پی اثبات و توجیه باورهای خود است، حق بدان جهت که حق است هر چند جنبه اعتقادی نیز نداشته باشد مورد دفاع جدی انسان است. آنچه در تاریخ در مورد دو پیامبر قبلی یعنی موسی (ع) و عیسی (ع) آمده اینکه، آندو، یوشع و پطرس را به جانشینی خود برگزیدند و در اسلام بنظر شیعه نیز همانطور که نویسنده محترم آورده است، حضرت

پیغمبر در حجت الوداع، علی (ع) را به جانشینی انتخاب کرد. اهل تسنن معتقدند که پیامبر در مورد پیشوائی پس از خود و استمرار هدایت امت در مسیر رستگاری، هیچ مسئولیتی ندارد. بر اساس این نظریه، جانشینی پیامبر و پیشوائی امور دین و دنیای مردم به عهده خود آنان واگذار شده است.

تشیع معتقد است که محتوای شریعت اسلام در «کتاب خدا» و «سنت رسول اکرم» تبلور یافته و تا روز قیامت معتبر خواهد ماند. لذا آنان با استناد به آیه «ولایت اکمال دین و اتمام نعمت و احادیث «غدير»، «ثقلین»، «سفینه»، «حق» و «... خلافت را حق علی (ع) میدانند. خلافت ابوبکر با استدلال به مهاجرت وی، قریشی بودن، دوستی با پیامبر و کهنسالی شکل گرفت. عمر بن خطاب طبق وصیت ابوبکر بخلافت رسید و در زمان او بود که ایران و مصر فتح گردید. و با تدبیر عمر، عثمان به خلافت رسید و بالاخره پس از سه خلیفه، حضرت علی (ع) به خلافت رسید که مدت این خلافت چهار سال و نه ماه بود. نویسندگان به تفصیل در مورد شیعه اسماعیلیه و فلسفه آنان و بطور کلی تشیع و تصوف و اندیشمندان تشیع و فیلسوفان آن است به بحث پرداخته. آنچه که بار علمی و فلسفی تشیع را وزین میسازد، تفسیر مفسرین بنام، همچون طبرسی صاحب تفسیر «مجمع البیان فی علوم القرآن» در ده جلد، شیخ طوسی صاحب «تفسیر التبیان» و ابوالمحاسن حسین بن حسن جرجانی صاحب تفسیر «جلاء الاذهان» یا تفسیر گازر و صدر المتألهین صاحب تفسیر «مفاتیح الغیب و اسرارالایات» و مولی محسن فیض کاشانی صاحب تفسیر «صافی» و بالاخره سید محمد حسین طباطبائی نویسنده تفسیر «المیزان» است و در مورد فلسفه نیز با پیدایش تمدن اسلامی و آشنائی مسلمین با علوم فلسفه و فرهنگ تمدنهای پیشین دیگر کشورها بخصوص تمدن یونان، نهضت فلسفه اسلام پدید آمد که سر زمین اصلی آن ایران و تشیع فیلسوفان قدر و شاخصی به دنیای فلسفه معرفی کرده است.

ولی باید گفت که این گروه از دانشمندان از عظمت علمی و فلسفی شیخ شهاب الدین سهرودی معروف به شیخ اشراق بی اطلاع و از آنجا که در فلسفه و کلام الهی

اشراف نداشته اند ، آنهمه آراء و نظریات او نادیده گرفته شده است .

در اینجا مقایسه ای از نظر زمانی بین نظریات هگل آلمانی ، شیخ شهاب الدین سهروردی و بالاخره صدر المتأهلین ، هر چند باختصار در مورد یکی از نظریات این سه تن جالب است تا معلوم شود پختگی فکری این فیلسوفان شرقی از نظر زمانی تا چه حد است . بعقیده هگل این « روح مطلق » است که همه چیز نتیجه عمل اوست و استقرار روابط بین همه چیز از راه این روح ممکن میشود . این « عقل جهانی » یا « روح جهانی » یا « ایده مطلق » چیزی است که پیش از پیدایش جهان (طبیعت و جامعه) وجود داشته است و وجود او وابسته بجهان طبیعت نیست .

عقیده هگل درباره « روح مطلق » که بدون شک مقصد او آفریدگار و واجب الوجود است ، این است که این روح در فیضان خود در جهان دگر میشود و سرانجام به اصل باز میگردد . این اندیشه هگل فکر « فیضان » از مبداء خدائی را به ذهن متبادر میکند . هگل اندیشه فیضان را از عرفان آلمانی و عرفان آلمانی از قدیس اگوستن و او نیز از فلوطین اقتباس کرده است .

در فلسفه و عرفان اسلامی نیز « فیضان » سابقه طولانی دارد . شیخ اشراق در قصه غربت این حرکت و بویه روح از یگانگی به « بیگانگی » با « غربت » را به تمثیل کشیده است . انسان از عالم علوی که شرق وجود را تشکیل میدهد ، آغاز سفر کرده و در عالم سفلی که غرب هستی بشمار میآید به ، بزندان تن گرفتار آمده است . این معنا ، مایه زیباترین و شگرفت ترین خلایقتهای ذوقی در ادبیات عرفانی شرقی بوده است مانند این شعر اقبال لاهوری :

نعره زد عشق که خونین جگری پیدا شد

حسن لرزید که صاحب نظری پیدا شد

فطرت آشفست که از خاک جهان مجبور

خود گری خود شکنی ، خود نگری پیدا شد

خبری رفت ز گردون شهبستان ازل

حذرای پرد گیان ، پرده دری پیدا شد

آرزویی خبر از خویش به آغوش حیات

چشم وا کرد و جهان دگری پیدا شد

زندگی گفت که در خاک تپیدم همه عمر

تا از این گنبد دیرینه دری پیدا شد

صدر المتأهلین نیز در اسفار از فیض اقدس و فیض مقدس صحبت میکند ، فیض اقدس یا قضاء ازلی ، ثبوت اشیا است . در علم حق به نظام اسبق و افضل ، اما فیض مقدس مترتب هر فیض اقدس است ، زیرا بواسطه فیض اقدس اعیان ثابت و استعدادات اصلی در علم عالم تحصیل میابد. ۵.

در ایران بعد از عصر ابن رشد ، شیخ اشراق و خواجه نصیرالدین توسی ، حکماء و فیلسوفانی پا برعه علم و فلسفه گذاشته اند که از نظر فلسفی و حکمت بمراتب از ابن رشد قویتر و افضل بوده اند ، که آثار آنان دلالت بر این امر دارد .

یکی از ادواریکه فلسفه و حکمت الهی در ایران رواج داشت ، عصر پادشاهان صفویه است . در این عصر حوزه علمی یا مکتب فلسفی اصفهان به مقام و مرتبه ای رسید که از لحاظ جامعیت شاید نظیر آن در اوار اسلامی بوجود نیامده است و از نظر جامعیت

بر حوزه هائی که قبلاً در بخارا ، هرات و نیشابور بوجود آمده بود ، مزیت و برتری داشت . حکمت و فلسفه الهی بخصوص در این دوره دارای مقام و مرتبه ای خاص بود و اکثر فقها و علمای منقول آن عصر خود از مدرسان بزرگ فلسفه و حکمت الهی بودند . در این دوره ، جامعیت در علوم عقلی و نقلی اهمیت داشته و اگر فقهی از فلسفه و حکمت اطلاع نداشت ، برای او اهمیتی قائل نبودند و این نشانه خردورزی و اهمیت دادن به اندیشه و تفکر است همچنانکه یکی از پایه های تشیع عقل است .

در عصر میرداماد جمع زیادی از کشورهای اطراف ایران از جمله هندوستان برای

آموختن حکمت الهی به اصفهان آمده و پس از تکمیل تحصیلات به هندوستان مراجعه و در هند حوزه های فلسفی تشکیل دادند. میرداماد اگر چه در علوم نقلی نیز دارای آثار نفیسی است ولی در حکمت و فلسفه یکی از اعظم حکمای دوره اسلامی است و از حیث اقتدار بر ادای مباحث مهم فلسفی و تقریر مشکلات و معضلات حکمی و طلاقت لسان دارای منزلت خاصی بوده است. حوزه فلسفی او در انظار بسیار با اهمیت تلقی میشد و هر کس که اجازه می یافت به درس او حاضر شود، به دیگران مباحثات مینمود.

میرداماد عالم مجردات را که اتباع منشاء و اشراق حادث ذاتی میدانند، حادث دهری میدانند ۰۰۰ باز او قائل به اصالت ماهیت و تباین حقایق است. او مباحث علمی را ماهرانه و محققانه تحریر کرده و از کسانی است که در ابواب مشکل فلسفه صاحب نظر است و از تقلید بدور. تاجائیکه ملاصدرا در بسیاری از مباحث فلسفی خود از «میر» متأثر شده و مقدار کثیری از اصول و قواعد را بر طبق سلیقه و ذوق این فیلسوف کبیر تحریر نموده است. میرداماد مؤلف کتابهای بسیار در فلسفه و حکمت و فقه مانند قبات، صراط المستقیم است، باضافه اینکه حکمت در زمان میرداماد دارای چند مکتب فلسفی مانند: «اصفهان»، «شیراز»، «خراسان» و «بالاخره»، «تهران» بود که در مکتب اصفهان غیر از دو فیلسوف یاد شده، از فیلسوفان دیگری نیز مانند بهاء الدین عاملی، میر ابوالقاسم فندرسکی و همچنین شاگردان میرداماد: سید احمد علوی، ملا خلیل قزوینی، ملا صدرا و قطب الدین اشکوری باید نامبرد. در مورد میرداماد ذکر دو نکته حائز اهمیت است اول اینکه او شاید اولین کسی باشد که ادعا و اثبات کرد فلسفه شرق به یونان رفته و مجدداً برگشت داده شده و دیگر آنکه او با فصاحت خود که مشکل گونی را نیز چاشنی داشت، فلسفه را بعرض برد کما اینکه بسیار کسان بهمین علت از دزدک مفاهیم کتابهای او ناتوان بودند اما در جوار فلسفه در تشیع، تصوف و عرفان نیز جایگاه والائی دارد. اصولاً عرفان و تصوف، تمایل به باطن و باطن گرایی است. عرفان از سونی دیگر، آشنائی با اسرار و معارف باطنی از طریق آموزش ها و تعالیم ائمه اطهار

(ع) و اعتقاد بولایت است. از آنجائیکه شریعت ظاهری دارد و باطنی و علم باطن از سوی پیامبر به امامان منتقل شده است. «عرفان طریقه معرفت در نزد آندسته از صاحب نظران است که بر خلاف اهل برهان در کشف حقیقت بر ذوق و اشراق بیشتر اعتماد دارند تا بر عقل و استدلال. این طریقه در بین مسلمین تا حدی مخصوص صوفیه است و در نزد سایر اقوام بر حسب تفاوت مراتب و به نسبت ظروف زمانی و مسکنانی خاص نامهای مختلف دارد که آن همه را امروز تحت عنوان (میستیسیسم Mysticisme) یا معرفت اهل سر می شناسند » ۶ « مفهوم ولایت ، هدایت ارشادی امام را که اسرار اصول عقاید را می آموزد ، القاء میکند . این مفهوم از جهتی شامل مفهوم معرفت است و از جهت دیگر واجد معنی محبت ، مجموعه تفکرات و اعتقادات تشیع از این دیدگاه همان عرفان الهی و اسلامی است . بنابر این باطن بعنوان محتوای معرفت و ولایت به عنوان تشکیل دهنده نوع خاص روحانیتی که مستلزم آن معرفت است با یکدیگر قرین شده و عرفان اسلامی را در تشیع نمایان ساخته است ۷ با وجود تفاوتی که بین عقاید و تعالیم رایج در مذاهب مختلف عرفانی هست ، باز شباهت بین آنها بقدری است که محققان طریقه عرفان را طریقه ای میدانند که در آن بین قومهای مختلف گیتی اشتراک و شباهت هست و اساس آن از جهت نظری عبارتست از اعتقاد به امکان ادراک حقیقت از طریق علم حضوری و اتحاد عاقل و معقول و از جهت عملی عبارتست از ترک رسوم و آداب قشری و ظاهری و تمسک به زهد و ریاضت و خلاصه گرایش بعالم درون . از آنجائیکه عرفان امریست عام و بین همه اقوام جهان هست ، سبب شده است که بعضی از محققان به استناد شباهتهائی که در کار هست ، تصوف اسلامی را مأخوذ از عرفان اقوام دیگر ، فی المثل یونانی یا هندی و یا یهود بشمارند . البته احتمال آنکه آداب صوفیه از منابعی غیر اسلامی گرفته شده باشد ، هست و لیکن قول کسانی که دایم میکوشند تا هرگونه مناسبت در جزئیات را حاکی از تقلید و اقتباس بدانند ، مبالغه آمیز است . البته در سخنان ائمه و نوشته های برخی از بزرگان

۶ - ارزش میراث صوفیه ، دکتر عبدالحسین زرین کوب ، ص ۹

۷ - تاریخ فلسفه اسلامی ، هانری کربن ، ترجمه اسدالله مبشری ، صص ۳۴-۴۴

خاص نامهای مختلف دارد که آن همه را امروز تحت عنوان (میستیسیسم Mysticism) یا معرفت اهل سرّ می‌شناسند « ۶ » مفهوم ولایت ، هدایت ارشادی امام را که اسرار اصول عقاید را می آموزد ، لقاء میکند . این مفهوم از جهتی شامل مفهوم معرفت است و از جهت دیگر واجد معنی محبت ، مجموعه تفکرات و اعتقادات تشیع از این دیدگاه همان عرفان الهی و اسلامی است . بنابر این باطن بعنوان محتوای معرفت و ولایت به عنوان تشکیل دهنده نوع خاص روحانیتی که مستلزم آن معرفت است با یکدیگر قرین شده و عرفان اسلامی را در تشیع نمایان ساخته است « ۷ » با وجود تفاوتی که بین عقاید و تعالیم رایج در مذاهب مختلف عرفانی هست ، باز شباهت بین آنها بقدری است که محققان طریقه عرفان را طریقه ای میدانند که در آن بین قومهای مختلف گیتی اشتراک و شباهت هست و اساس آن از جهت نظری عبارتست از اعتقاد به امکان ادراک حقیقت از طریق علم حضوری و اتحاد عاقل و معقول و از جهت عملی عبارتست از ترک رسوم و آداب قشری و ظاهری و تمسک به زهد و ریاضت و خلاصه گرایش بعالم درون . از آنجائیکه عرفان امریست عام و بین همه اقوام جهان هست ، سبب شده است که بعضی از محققان به استناد شباهتهائی که در کار هست ، تصوف اسلامی را مأخوذ از عرفان اقوام دیگر ، فی المثل یونانی یا هندی و یا یهود بشمارند . البته احتمال آنکه آداب صوفیه از منابعی غیر اسلامی گرفته شده باشد ، هست و لیکن قول کسانی که دایم میکوشند تا هرگونه مناسبت در جزئیات را حاکی از تقلید و اقتباس بدانند ، مبالغه آمیز است . البته در سخنان ائمه و نوشته های برخی از بزرگان شیعه گاهی با تصوف و صوفیه مخالفت شده است و یکی از علل آن پدیده ولایت بدون امامت است که برای نخستین بار در آثار حکیم ترمذی به آن برمیخوریم ، لیکن بهر حال توییح و ملامت ائمه نسبت باین دسته از صوفیان (یعنی معتقدان به ولایت بدون امامت) عرفان شیعی را از بین نبرده است زیرا از یک سو دسته ای از بزرگان

شیعه

مانند سید حیدر آملی و ابن ابی جمهور و ملاصدرا که چهره های درخشانی در حکمت شیعی بوده اند بدون وابستگی به تصوف و فرق صوفیه ، تعبیر و اصطلاحات فنی عرفا را بکار برده اند . از سوی دیگر شجره نسب اغلب سلسله های صوفیه به یکی از ائمه میرسد و فرقه های گوناگون آنها تا امروز در میان شیعیان باقیست . ۸

آنچه آمد مدخلی بر کتاب بود و امید است ، خواننده با مطالعه دقیق به کنه افکار نویسنده که دفاعی است از خرد دوستی ایرانیان و شیعیان ایرانی در برابر کسانی که ایرانی را پیرو و مقلد میدانند ، پی ببرد .

سیدحسین میردامادی

دی ماه ۱۳۸۳ خورشیدی

۸- کتابهای تاریخ فلسفه اسلامی و کتاب فلسفه ایرانی و فلسفه تطبیقی نوشته هانری کربن ، کتاب اول ، ترجمه اسداله مبشری و کتاب دوم ترجمه جواد طباطبائی / تشیع و تصوف ، نوشته کامل مصطفی الشیبی ، ترجمه علی ذکاوتی .